

УДК 338.27:336.02:330.322
УКПП
N держреєстрації 10117U003930
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
40007, м.Суми, вул.Римського-Корсакова, 2;
тел. (0542) 33 53 83; факс 33 40 58

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
д-р. фіз.-мат. наук, проф.
_____ А.М.Чорноус

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
Економетричне моделювання механізму запобігання тіньовим схемам
виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ТІНЬОВОГО ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ
ЗА КОРДОН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
(проміжний)

Начальник НДЧ
канд.фіз.-мат. наук, доцент

Д. І. Курбатов

Керівник НДР
д-р. екон. наук, професор.

І. М. Кобушко

26.12.2017

2017

Рукопис закінчено 24 грудня 2017 р.
Результати цієї роботи розглянуто науковою радою СумДУ,
протокол від 29.11.2017 № 2

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР головний науковий співробітник д-р. екон. наук	<hr/>	І. М. Кобушко (реферат, вступ, висновки)
	(2017.12.26)	
Відповідальний виконавець старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	І. В. Тютюник (розділ 1)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	Я. В. Кобушко (розділ 1)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	В. В. Боженко (розділ 3)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	Я. В. Самусевич (розділ 2)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	А. В. Височина (розділ 2)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук	<hr/>	Д. В. Леус (розділ 3)
	(2017.12.26)	
Старший науковий співробітник канд. екон. наук виконавець по договору підряду	<hr/>	А. О. Бойко (розділ 3)
	(2017.12.26)	
Лаборант	<hr/>	Я. В. Решетняк (розділ 1)
	(2017.12.26)	
Лаборант	<hr/>	О. О. Оголь (розділ 2)
	(2017.12.26)	
Лаборант виконавець по договору підряду	<hr/>	С. М. Солодовніков (розділ 2)
	(2017.12.26)	
Лаборант виконавець по договору підряду	<hr/>	М.Є. Колесник (розділ 1)
	(2017.12.26)	

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 47 с., 5 табл., 14 рис., 31 джерело.

ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ, ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ, АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА.

Об'єкт дослідження - система економічних відносин, що виникають в процесі інтеграційних взаємозв'язків податкових та інвестиційних каналів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Мета роботи - формування методологічних засад та методичного інструментарію запобігання інвестиційним та податковим злочинам з метою нелегального виведення капіталу за кордон, наукове обґрунтування та розробка механізму протидії тіншовим схемам виведення капіталу, який міститиме чіткі алгоритми та цільові орієнтири боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Методи дослідження: системний підхід, діалектичний метод, метод логічного узагальнення, метод наукової абстракції та логічного узагальнення, метод економіко-математичного моделювання, порівняння, ранжування, статистичний, графічний та порівняльний методи.

На підставі проведеного аналітичного огляду тенденцій застосування корупційних схем виведення капіталу за кордон ідентифіковано ключові драйвери тінізації економіки, визначено головних суб'єктів нелегального виведення коштів та проведено класифікацію методів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Досліджено позиції України в міжнародному фінансовому просторі за обсягом незаконних фінансових потоків, проведено аналіз обсягів тінізації доходів на основі електричного, монетарного методів, методу збитковості підприємств та методу «витрати населення – роздрібний товарооборот» за період 2006-2016 рр. Проведено оцінку ефективності державних антикорупційних заходів в розрізі трьох складових: організаційно-інституційної, нормативно-правової та методичного інструментарію оцінювання ефективності діяльності державних антикорупційних органів.

ЗМІСТ

	с.
ВСТУП.....	5
1. ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ ЗА КОРДОН.....	6
2. ІДЕНТИФІКАЦІЯ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ КАНАЛІВ ТІНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	17
3. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ З ПОЗИЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ.....	31
ВИСНОВКИ.....	42
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	44

ВСТУП

Підвищення мобільності капіталу, активне використання вітчизняними підприємствами технік міжнародної структуризації бізнес-процесів з метою зменшення рівня податкового навантаження, розвиток цифрової економіки та інформаційних технологій сприяє виведенню з економіки країни значних фінансових потоків.

За обсягами прихованого відпливу капіталів з країни Україна є одним із світових «лідерів». Визначення схем та каналів тіньового виведення капіталів з країни є ключовим при оцінці впливу цього явища на розвиток економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. Співвідношення обсягів виведених капіталів з даними офіційної статистики щодо стану галузей вітчизняної економіки дозволить оцінити втрачений потенціал їх розвитку. Крім того, зниження рівня економічної безпеки всієї країни в цілому зумовлює необхідність пошуку новітніх механізмів протидії корупційним схемам виведення коштів. Саме тому проведення кількісного оцінювання обсягів виведення капіталу дозволить сформувати систему інструментів раннього попередження та реагування щодо тінізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також може виступити дієвим механізмом зворотного зв'язку у контексті оцінювання ефективності реформ всередині країни. Підсумовуючи вище сказане, необхідно відмітити, що проведення ефективних державних антикорупційних заходів сприятиме підвищенню податкової конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економіки.

Отже, метою даної роботи є формування методологічних засад та методичного інструментарію запобігання інвестиційним та податковим злочинам з метою нелегального виведення капіталу за кордон, наукове обґрунтування та розробка механізму протидії тіньовим схемам виведення капіталу, який міститиме чіткі алгоритми та цільові орієнтири боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

1 ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ ЗА КОРДОН

Глобалізація світового економічного простору, структуризація та інтеграція бізнес-процесів виступають головними передумовами тінізації доходів та незаконного їх виведення за кордон. За результатами проведеного Міжнародною групою по боротьбі з відмиванням нелегальних доходів аналізу, щорічний обсяг відмивання коштів складає 700 млрд. - 2 трлн. доларів США, що в середньому дорівнює 2-5 % світового ВВП та вважається таким, що не здійснює суттєвого впливу на показники соціально-економічного розвитку суспільства [12]. Однак, незважаючи на те, що середній світовий рівень тінізації доходів не перевищує умовно безпечного значення, для деяких країн даний показник є критичним (таблиця 1.1) та свідчить на достатньо розвинену та розгалужену систему тінювих відносин.

Таблиця 1.1 - Рівень тінізації економік країн світу, 2016 рік [5]

Країна	Рівень тінізації економіки (% від ВВП)
Азербайджан	60,04
Україна	52,2
Нігерія	48,37
Російська Федерація	39,07
Шри-Ланка	37,76
Бразилія	34,76
Пакистан	31,78
Іспанія	17,2
Німеччина	10,4
Австралія	9,4
Канада	9,8
Китаю	8,1
Швейцарія	8,4
Японії	8,6
США	5,4

Як свідчать наведені дані, Україна за показником тінзації доходів знадиться на другому місці та має понад 52% від загального обсягу доданої вартості прихованих доходів.

В умовах складності бізнес-процесів, багатоканальності явища тінзації доходів та наявності значного обсягу тіншових доходів, важливого значення набуває визначення всіх потенційних механізмів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з метою подальшого їх оцінювання та легалізації. На сьогоднішній день науковцям ідентифіковано значне різноманіття складових тіншової економіки (таблиця 1.2) та визначено найбільш вагомі з них.

Таблиця 1.2 - Підходи до виділення складових тіншової економіки

Автор	Виділені складові тіншової економіки
З. Варналій [28]	<ul style="list-style-type: none"> – неофіційна (самозабезпечення домогосподарств); – іллегальна (незаконне виробництво та продаж легальних товарів без їх документального оформлення та/або реєстрації підприємств); – кримінальна (виробництво заборонених товарів).
О. Базилінська [7]	<ul style="list-style-type: none"> – прихована (дозволена законом та виконується виробниками, які мають на це право, проте яка приховується від державних органів); – неофіційна (не декларовані легально дозволені види економічної діяльності зареєстрованих та незареєстрованих економічних суб'єктів, що приховуються); – фіктивна (не пов'язана з виробництвом товарів – фінансові махінації, фіктивні договори, спекулятивні угоди, хабарництво); – незаконна.
В. Удовенко [29]	<ul style="list-style-type: none"> – прихована (законна діяльність, яка приховується або применшується); – неформальна (діяльність домогосподарств, яка не оподатковується); – нелегальна (діяльність, заборонена законом).
В. Кузьменко, В. Маляев [16]	<ul style="list-style-type: none"> – нелегальна (виробництво та розподіл заборонених видів товарів); – неповідомлена (легальна діяльність, результати якої не повідомляються податковій);

	<ul style="list-style-type: none"> – незареєстрована (незареєстрована діяльність, домашні господарства); – неформальна.
С. Петренко [19]	<ul style="list-style-type: none"> – неофіційна (легальні вили діяльності з нефіксованим виробництвом); – фіктивна (спекулятивні угоди, махінації); – кримінальна (порушення закону, зазіхання на права власності); – неформальна (хабарництво, корупція).
В. Мандибура [17]	<ul style="list-style-type: none"> – сектор «домашніх господарств» (самозабезпечення населення); – «неформальний» сектор (нерегламентоване дрібне виробництво, послуги); – «темно-сірий» сектор (законспірований сектор легітимної діяльності); – «чорний» сектор (кримінальний); – диверсифікація «чорної» економіки (корупція, привласнення власності).

Враховуючи той факт, що кожна країна має свої особливості функціонування економіки: різну податкову, інвестиційну, фінансову, антикорупційну політику, значні відмінності у роботі банківської системи, страхових фондів тощо, процеси тінізації доходів та механізми їх подальшої легалізації в кожній країні мають свої відмінності.

В Україні внаслідок глибокої економічної та політичної кризи, значно збільшилося кількість та обсяг застосовуваних схем незаконного виведення капіталу з країни, підвищився рівень економічної злочинності. На сьогоднішній день існує значне різноманіття методик для оцінювання рівня тінізації доходів, які відрізняються різним кількісним та якісним складом індикаторів. Так, порівняння рівнів тінізації доходів отриманих Міністерством економічного розвитку та торгівлі на основі 4 методів: за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот», методом збитковості підприємств, електричним методом та монетарним методом та даними отриманими міжнародним інститутом «Глобальна фінансова доброчесність», свідчить про протилежні значення (рис. 1.1, 1.2).

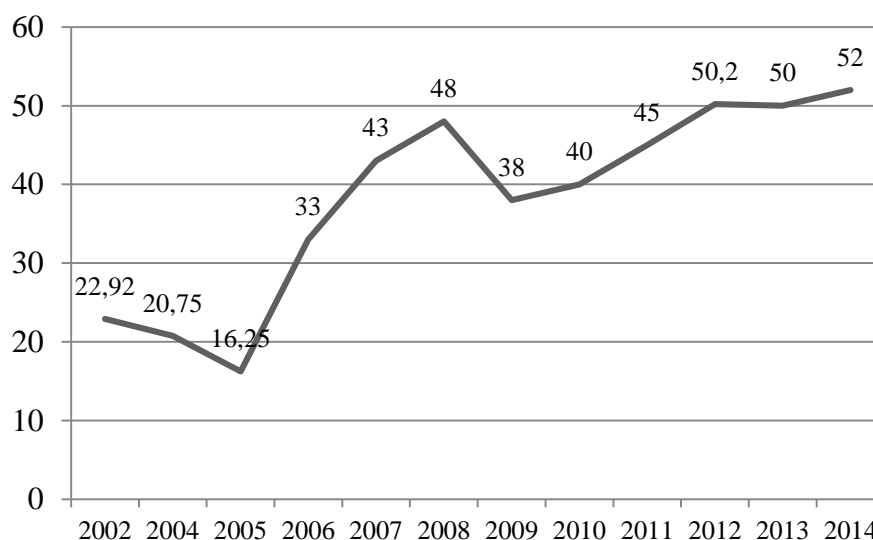

Рисунок 1.1 – Динаміка зміни рівня тінізації економіки в Україні за 2002-2014 роки (% ВВП) [2]

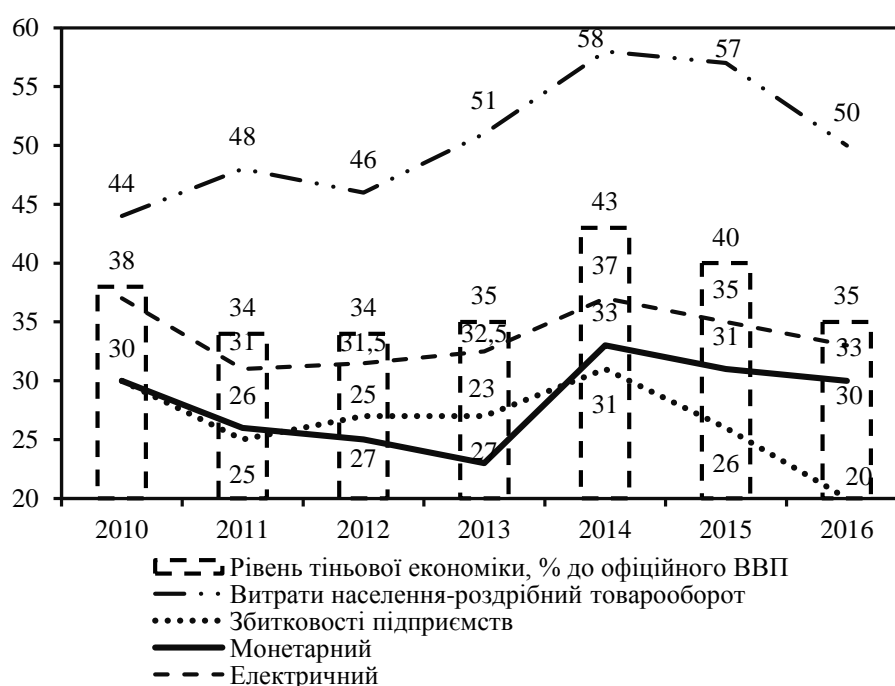

Рисунок 1.2 – Динаміка росту рівня тінізації економіки в Україні за окремими методами (у % від обсягу офіційного ВВП) [11].

Однак, не зважаючи на суттєві відмінності в отриманих результатах, показник тінізації економіки в Україні знаходиться на досить високому рівні, та свідчить про суттєві недоліки у державній політиці. Найбільшу вагу в загальній структурі відмивання коштів займають саме операції незаконного

виведення коштів за кордон – 27 млрд. грн або 60% від загального обсягу (рис. 1.3). Основними сферами економіки у яких за результатами 2016 року найбільше застосовувалися різноманітні схеми тінізації доходів - добувна промисловість, операції з нерухомим майном, переробна промисловість та фінансова та страхова діяльність.

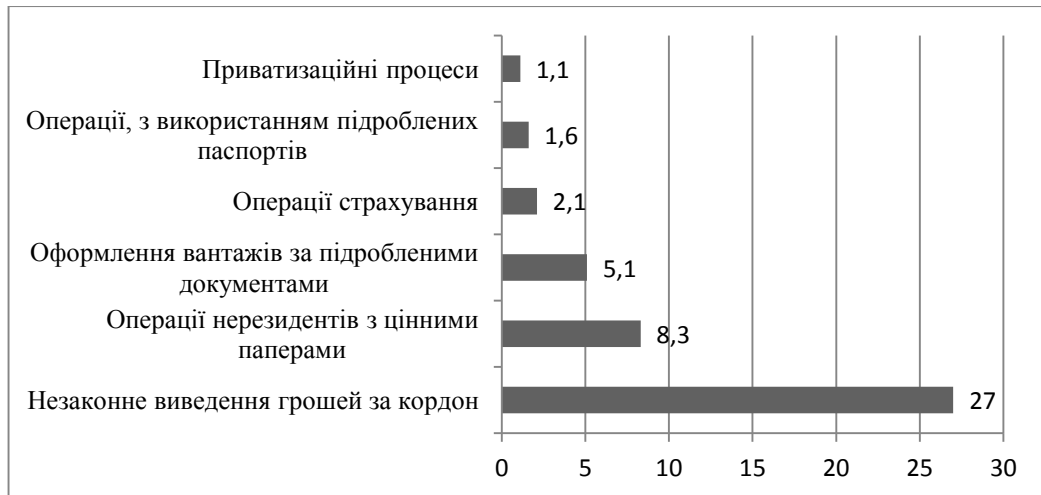

Рисунок 1.3 – Найпоширеніші операції по відмиванню коштів в Україні (млрд.грн.) [18]

Процес незаконного виведення коштів за кордон, як правило, складається з трьох основних етапів: розміщення, розшарування, інтеграція.

Першим етапом є розміщення, в основі якого лежать операції з розміщення наявних грошових коштів, як у різноманітних фінансово-кредитних установах (банках, кредитних спілках, пенсійних фондах, валютних біржах) так і в установах нефінансового сектору (ресторанах, антикварних та ювелірних магазинах). Головною метою даних операцій є отримання ліквідних активів, які легко та швидко можуть бути переміщені за межі свого походження, в тому числі і за кордон.

Найбільш поширеними способами переведення коштів у найбільш ліквідну форму є:

- 1) завищення ціни товарів, робіт, послуг, з метою максимізації виручки від реалізації;
- 2) структуризація операцій з готівкою, з метою недопущення

перевищення визначеного законодавством ліміту та відповідного уникнення обов'язкової державної реєстрації;

3) здійснення благодійних внесків у різноманітні благодійні фонди, з метою подальшого їх виведення за кордон.

Методи тінзації доходів, які найчастіше застосовуються у фінансово-кредитних установах зображені на рисунку 1.4.

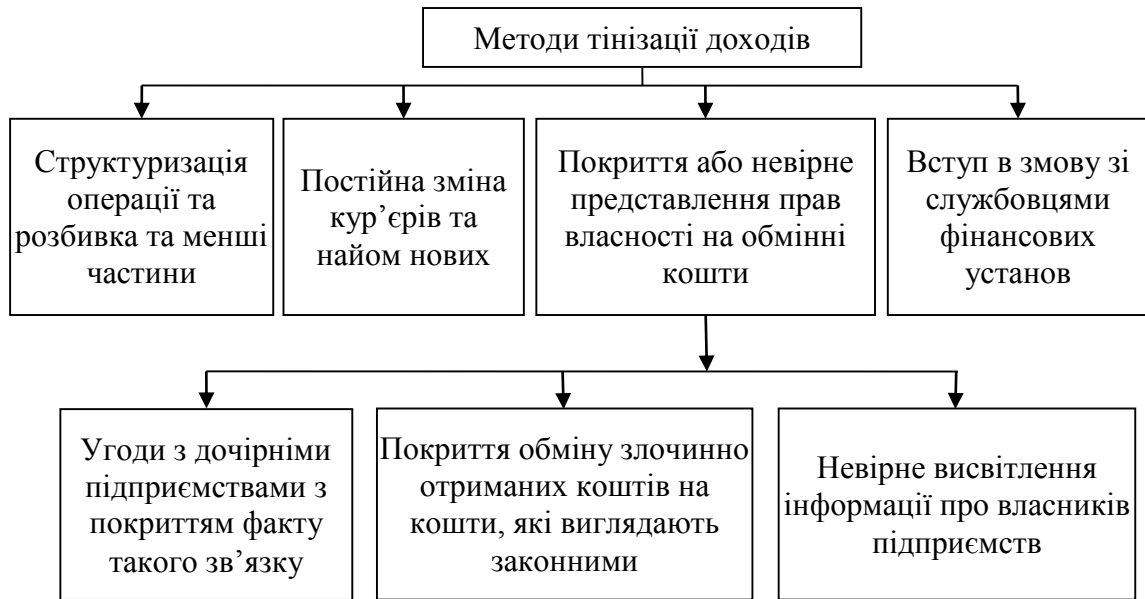

Рисунок 1.4 - Методи маскування руху коштів через фінансово-кредитні установи [13, 9]

На стадії розшарування відбувається трансформація незаконно отриманих доходів в різні активи з подальшим приховуванням реальних джерел їх походження. Основними операціями на цьому етапі є: переказ готівки та її переведення в інші цінні папери, чеки, тощо; поштові перекази; інвестиції в нерухомість; електронні платежі; продаж нерухомості підставній фірмі; оформлення фальшивих кредитів з використанням підставних компаній; використання банківських рахунків іноземної фірми; встановлення контролю над іноземними банками; спотворення цін зовнішньоекономічних операцій [15].

На стадії інтеграції відбувається легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом або незаконно вивезених за кордон. Основними методами легалізації тіньових доходів є:

- 1) купівля через підставні фірми нерухомості та або інвестування коштів в активи фірм, з метою отримання законно визнаних доходів від їх діяльності;
- 2) внесення готівки на депозит, з метою надання грошовим коштам вигляду доходів від продажу;
- 3) декларування коштів в якості виграшу в лотерею;
- 4) отримання кредиту під заставу незаконного майна [6].

Сукупність всіх етапів та операцій з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом зображена на рисунку 1.5.

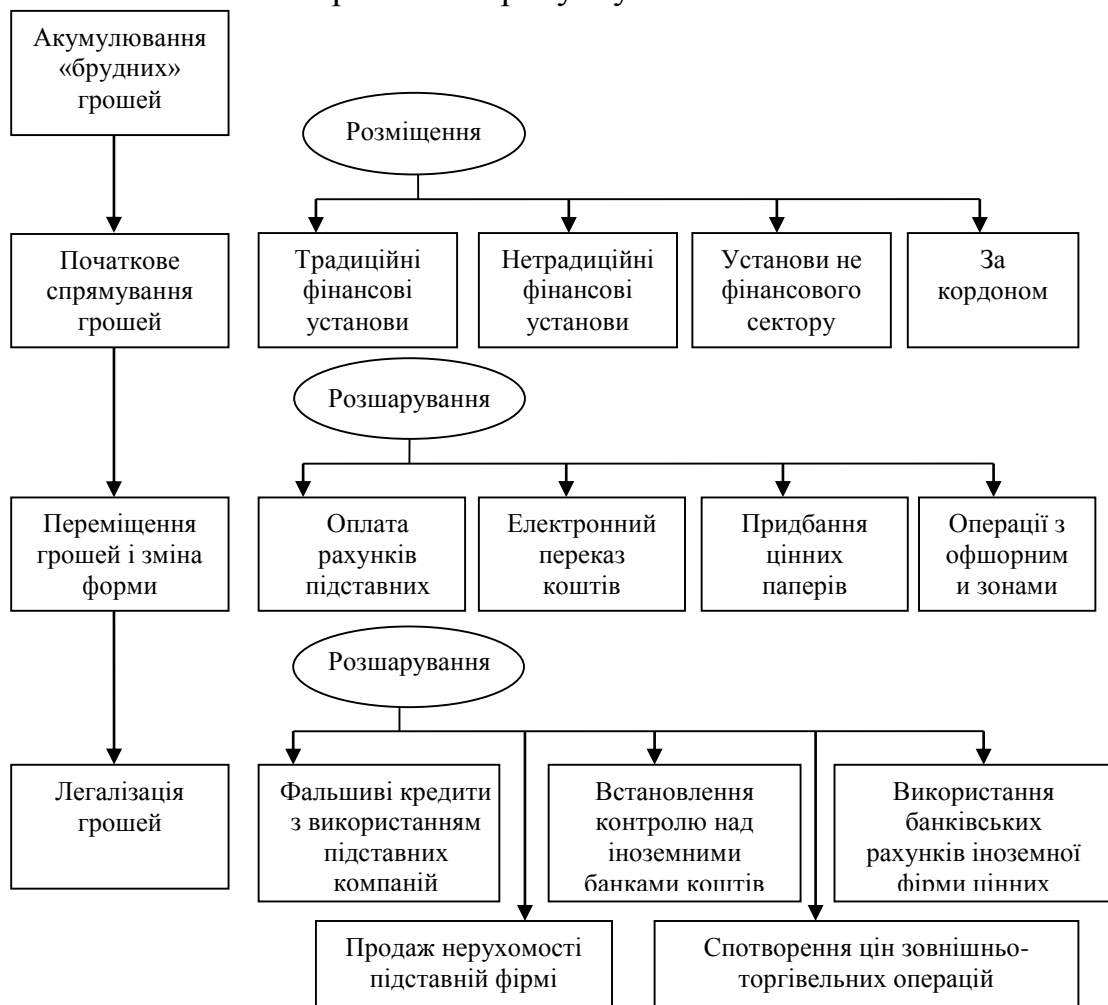

Рисунок 1.5 – Трьох етапна схема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [21]

Незважаючи на наявність значного спектру каналів тінізації доходів, найбільш поширеними в Україні є податкові канали, метою застосування яких є мінімізація суми податкових зобов'язань. В Україні на сьогоднішній день напрацьована значна кількість способів тінізації доходів через податкові канали, зокрема:

- ведення подвійної бухгалтерії;
- допущення бухгалтерських помилок;
- заниження прибутку;
- приховування частини активів.

Крім того, досить поширеними є операції виведення прибутку за кордон, шляхом розподілу бізнес-процесів між суб'єктами підприємницької діяльності різних країн. Зазвичай процеси виробництва продукції здійснюються на території України, а фінансові операції та операції з управління активами – на іноземних підприємствах за кордоном.

Процес розподілу доходів та витрат даних підприємств побудований таким чином, щоб максимальна частина доходів акумулювалась за кордоном.

Крім розглянутої вище схеми тінізації доходів, деякі суб'єкти підприємницької діяльності застосовують механізми спрямовані на отримання відшкодування ПДВ в результаті незаконних операцій з тінізації доходів (рис.1.6).

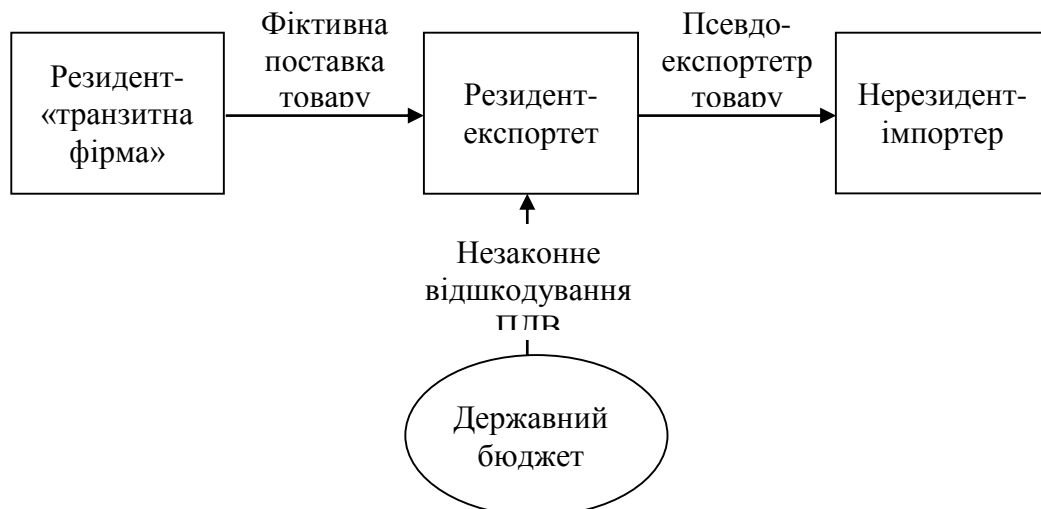

Рисунок 1.6 - Алгоритм незаконного відшкодування ПДВ при здійсненні операцій з тінізації доходів через податкові канали [27].

Застосування розглянутих вище схем тінзації доходів, призводить до виникнення значного обсягу економічних та соціальних наслідків для всього населення: суттєве скорочення надходжень до державного бюджету та відповідно зниження рівня соціальних гарантій населенню, локалізацію окремих ринків зумовлену поділом сфер економічного впливу; проникнення кримінальних елементів у непричетні до нелегального бізнесу частини суспільства; зниження інвестиційної активності в країні за рахунок відсутності заощаджень та в кінцевому результаті може призвести до зниження рівня економічної безпеки всієї країни в цілому. Так, проведений аналіз наявності зв'язку між рівнями економічної безпеки та тіншової економіки України (рисунок 1.7), свідчить про значний рівень зворотної кореляції між даними показниками та зумовлює необхідність пошуку новітніх механізмів протидії корупційним схемам виведення коштів.

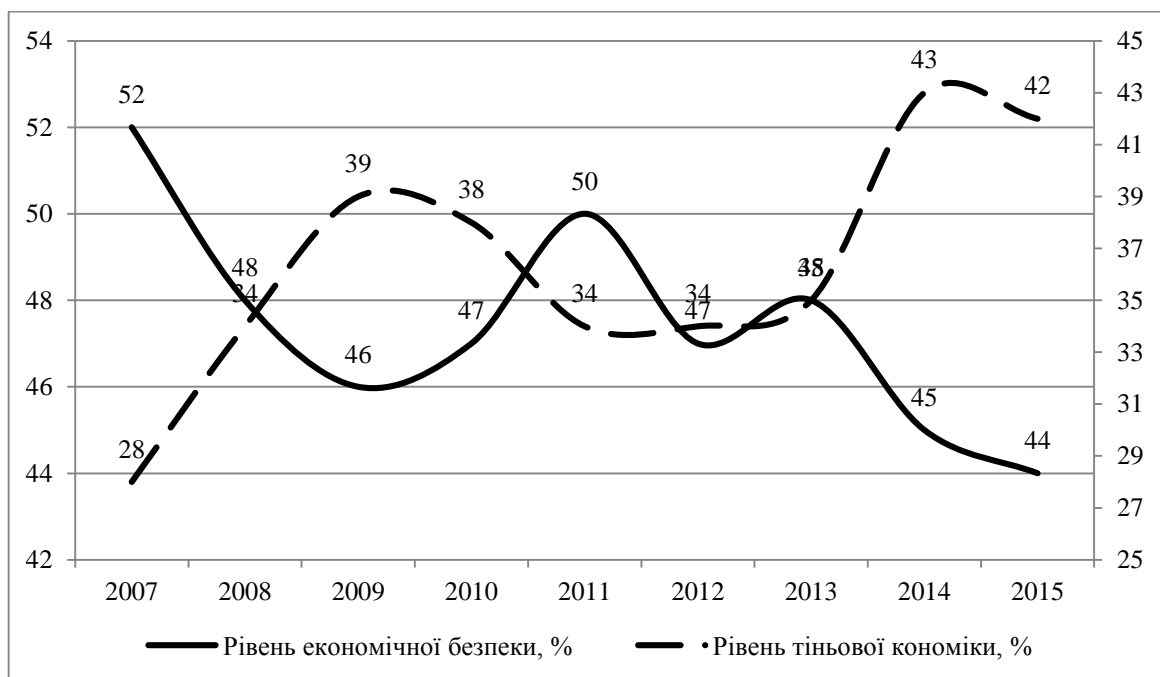

Рисунок 1.7 - Рівні економічної безпеки та тіншової економіки України [30]

Однак, на жаль, на сьогоднішній день, більшість антикорупційних заходів є малоефективними або неефективними взагалі. Щороку з'являються нові схеми тінзації доходів, котрі потребують нових інструментів та заходів.

Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками здійснило класифікацію країн, залежно від ефективності заходів по боротьбі з «відмиванням» нелегальних доходів та фінансуванням тероризму:

1) країни, що мають «незначні недоліки» у системах протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і намагаються ліквідувати ці недоліки (Афганістан, Австрія, Бірма, Велика Британія, Канада, Китай, Франція, Німеччина, Іран, Італія, Нігерія, Росія, США, Турція, Швейцарія, Японія, а також й Україна та ін.);

2) країни, що мають «незначні недоліки» у системах протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і не намагаються ліквідувати ці недоліки (Азербайджан, Бельгія, Чилі, Угорщина, Північна та Південна Корея, Молдова, Польща, Португалія, Сербія Сирія та ін.)

3) країни, що мають масу недоліків, і не намагаються ліквідувати ці недоліки (Камерун, Куба, Естонія, Македонія, Непал, Норвегія, Словенія, Швеція та ін.) [14].

В таблиці 1.3 наведена порівняльна характеристика країн за показником протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Таблиця 1.3 - Порівняльна характеристика деяких країн у розрізі боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом [14]

Країна	США	Великобританія	Китай	Росія	Україна
Заявлена участь у боротьбі з відмиванням грошей	так	так	Так	так	так
Граничні суми грошей для операцій	\$10 тис.	\$20 тис.	\$10 тис. готівковий розрахунок, \$100 тис. (\$500 тис.) для фізичних (юридичних) осіб – безготівковий	600 тис. руб. або еквівалент у іноземній валюті	80 тис. грн, або еквівалент у іноземній валюті
Централізоване управління на рівні держави	так	так	ні	так	охвачені не всі аспекти

Підходи щодо організації системи протидії відмиванню грошей	принцип «знай свого клієнта»	принцип «знай свого клієнта»	визначення операцій з вкрапленням принципу «знай свого клієнта»	контроль операцій	контроль операцій
Знаходиться у складі організації протидії відмиванню грошей	FATF, АГП	FATF	ЄАГ, ОГБС	FATF, MONEYVAL, ЄАГ	MONEYVAL
Загальна оцінка ефективності фінансової системи протидіяти відмиванню грошей	ефективна	ефективна	не досить ефективна	не досить ефективна	не досить ефективна

Результати таблиці підтверджують тезу про значну диференціацію інструментів та механізмів запобігання тінізації доходів та свідчать, про наявність суттєвих недоліків у політиці боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. В Україні, незважаючи на діючі нормативно-правові, існуюча антикорупційна політика не охоплює всіх аспектів та специфіки процесів незаконного виведення коштів. Переважна більшість операцій з легалізації тіньових коштів має міжнародний характер, що значно ускладнює можливість їх відслідковування та попередження з боку контролюючих органів. Суттєве вдосконалення державної політики в галузі протидії корупційним схемам тінізації доходів, дозволить визначити найбільш ефективний набір інструментів протидії корупції, що є одним із головних пріоритетних напрямів Національної антикорупційної стратегії України, відповідає пріоритетам Директив Європейського Економічного Союзу «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей», є ключовою вимогою європейської спільноти в процесі євроінтеграції України.

2 ІДЕНТИФІКАЦІЯ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ КАНАЛІВ ТІНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів призвела до трансформації парадигми функціонування національних економік та їх секторів. Зокрема, конвергенція світогосподарських відносин призводить до того, що значно інтенсифікується процес перетоку капіталу між країнами світу, при чому частіше за все цей процес має конкурентну природу, тобто алокація капіталу відбувається у центрах, котрі наділені певними конкурентними перевагами, порівняно з іншими юрисдикціями. Враховуючи цей факт, цілком закономірним видається висновок, що масштабний відтік капіталу є відображенням нестабільної макроекономічної ситуації, поганого інвестиційного клімату та неефективності системи оподаткування. Разом з тим, попри те, що тригером процесу відтоку капіталу є певні проблеми внутрішнього економічного середовища країни, але його наслідком також стає перманентне та хронічне загострення існуючих проблем, що набуває загрозливих масштабів та справляє значний деструктивний вплив на рівень економічної безпеки держави.

Справедливо зауважити, що відтік капіталу доволі складно правильно кількісно оцінити, адже цей процес може відбуватися як відкрито і з використанням легальних механізмів, так і латентно через незаконні операції. Цілком логічно, що кількісне оцінювання масштабів відтоку капіталу у першому випадку є більш простим завданням, тоді як квантифікація відтоку капіталу у прихованій формі є доволі складним завданням. Разом з тим, саме останній пункт є найбільш цінним, адже видається більш масштабним. Крім того, схеми виведення капіталу та відмивання коштів суттєво трансформуються у межах короткого часового діапазону, а тому є потреба у їх перманентному моніторингу.

Враховуючи вище викладене особливої актуальності набуває визначення механізмів оцінювання обсягів виведення капіталу через різні

канали (легальні та нелегальні), що актуалізує необхідність комплексного аналізу та систематизації відомих у практиці інструментів виведення капіталу. Варто відмітити, що розв'язання проблеми адекватного кількісного оцінювання обсягів виведення капіталу дозволить сформувати систему раннього попередження та реагування (зростання масштабу відтоку, як уже зазначалося, є проявом загострення внутрішніх економічних проблем), а також може виступити дієвим механізмом зворотного зв'язку у контексті оцінювання ефективності реформ всередині країни (зниження масштабів відтоку капіталу можна вважати свідченням зростання лояльності внутрішніх та зовнішніх інвесторів, а відтак і позитивного сприйняття реалізованих реформ).

Отже, у відповідності до наказу Міністерства економічного розвитку та торгівлі «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України» № 286 від 24.03.2015 р. [25] виведення капіталу з України може здійснюватися через наступні канали: непродуктивного легального відпливу; прихованого відпливу; незареєстрованого відпливу.

У свою чергу, легальний непродуктивний відплив капіталу може здійснюватися через: надання позик нерезидентам депозитними корпораціями (крім НБУ); виплати відсотків за депозитами нерезидентів; здійснення прямих інвестицій з України; здійснення портфельних інвестицій з України; репатріація доходів нерезидентів, отриманих від інвестиційної діяльності в Україні; сплата капітальних та інших поточних трансфертів.

Прихований відплив капіталу згідно даного наказу може відбуватися шляхом: спотворення цін на експортну чи імпорتنу продукцію, за результатами чого фінансову вигоду отримують саме закордонні контрагенти; недоотримання виручки вітчизняними учасниками зовнішньоекономічної діяльності через фіктивні операції; неповернення валютної виручки за експортними операціями; придбання вільно

конвертованої іноземної валюти в Україні з метою її втрачання за межами нашої держави.

Обсяги незареєстрованого відпливу капіталу у відповідності до даного наказу має визначатися на основі статті «Помилки та упущення» платіжного балансу України у випадку, коли цей показник має від'ємне значення.

Даним наказом також закріплено, що звіт у розрізі цих параметрів має формуватися та публікуватися на щоквартальній основі.

Однак, підхід, що використовується у вітчизняній практиці, враховує лише кількісне оцінювання вивезення саме фінансового капіталу, тоді як реально виведення капіталу охоплює значно ширше коло операцій, деякі з яких мають не фінансову, а натуральну природу.

Так, недоотримання виручки вітчизняними підприємствами (принаймні відсутність їх відображення в офіційні звітності) може бути наслідком не лише фіктивних операцій, але й контрабанди продукції та устаткування, що потребує врахування у процесі визначення сумарного обсягу виведення капіталу.

Крім того, зникнення фінансового капіталу з радарів офіційних органів (зокрема, ДФСУ) можливе не лише через репатріацію прибутків, отриманих від інвестиційної (чи іншої) діяльності в Україні, а й через вилучення капіталу до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування (наприклад, офшорних зон), що отримало у світовій практиці назву «виведення прибутків» (profitshifting). Разом з тим, виведення капіталу можливе і за рахунок розмивання податкової бази (baseerosion)[31]. Важливість проблеми розмивання податкової бази та виведення прибутків підтверджується ініціативою ОЕСР «BEPS», що передбачає запровадження послідовних кроків з метою нівелювання негативного ефекту такого явища. З 1 січня 2017 р. Україна також приєдналася до цієї ініціативи, відповідно до якої наша держава взяла на себе зобов'язання щодо імплементації перших чотирьох кроків плану, а саме: боротьба з податковими зловживаннями, пов'язаними з використанням спеціальних режимів оподаткування; уникнення зловживань

при застосуванні податкових конвенцій; розкриття інформації про використання схем агресивного податкового планування; збільшення ефективності механізмів вирішення спорів щодо застосування договорів про уникнення подвійного оподаткування між країнами[31].

Одним з механізмів виведення капіталу, який також не враховує представлена Міністерством економічного розвитку і торгівлі методика, є міжнародний толінг – форма господарських відносин між кількома контрагентами, що передбачає надання одному підприємстві давальницької сировини на умовах оплати вартості її обробки, при цьому провайдер давальницької сировини і є власником готової продукції. Фактично, використання цієї схеми в країнах, де набагато дешевшою є робоча сила дозволяє власнику сировини оптимізувати свої затрати та значно зекономити на витратах на оподаткування (частіше за все, через недосконалість законодавства власник сировини не сплачує податки у країні, де переробляється сировина), тоді як переробник сировини втрачає частину свого прибутку, а держава, резидентом якої він є, недоотримує певну суму податків через лазівки у законодавстві [8].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє відмітити, що попри позитивний факт затвердження на загальнонаціональному рівні методичних рекомендацій стосовно методології розрахунку обсягу вивезення фінансового капіталу з України, багато каналів відтоку капіталу у різних формах його прояву залишаються не врахованими, що актуалізує необхідність пошуку більш комплексних та всеохоплюючих механізмів вирішення означеної проблеми, а тому доцільно здійснити аналіз існуючих у світовій практиці підходів до оцінювання масштабу відтоку капіталу (особливо тих, що розроблені провідними міжнародними організаціями, а також покладені в основу міжнародних рейтингів) та визначення на основі їх порівняння з національним підходом перспективних напрямків його удосконалення.

Поширеним міжнародним підходом до оцінювання обсягів неврахованого відтоку капіталу є формування Міжнародним Валютним

Фондом «дзеркальної статистики» інформації про обсяги прямих іноземних інвестицій, яка складається шляхом порівняння даних, наведених у звітності країн-партнерів щодо вхідних та вихідних інвестиційних потоків. При цьому варто відмітити, що дослідження, проведене для України, дозволяє оцінити лише деформацію статистичних даних щодо вхідних прямих іноземних інвестицій, оскільки статистика про вихідні інвестиційні потоки з боку України не була надана у звітах на вимогу МВФ. У той же час, зведені дані щодо прямих іноземних інвестицій в Україну, які представлені у табл. 2.1, дозволяють оцінити розбіжності інформації, наданої з боку України та з боку країни-інвестора, що, у випадку перевищення обсягу інвестицій, відображених країною-джерелом походження капіталу, над обсягом прямих іноземних інвестицій, зазначених як отримані з боку України, засвідчує наявність неврахованого майбутнього відтоку капіталу у вигляді доходу на інвестовані кошти, які не були відображені у статистичних даних. У той же час, зниження обсягу вихідних прямих іноземних інвестицій з країни-інвестора, порівняно з обсягом прямих іноземних інвестицій, показаних як надходження з даної країни в Україну може бути свідченням того факту, що кінцеві контролюючі власники підприємства-інвестора, не є резидентами країни, зазначеної як інвестор, тобто спотворюється статистика щодо структури інвестування, що може бути викликано різними причинами.

Отже, аналізуючи дані табл. 2.1, можна відмітити, що протягом всього періоду дослідження спостерігається невідповідність загального обсягу вхідних прямих іноземних інвестицій, зазначеного у вітчизняних статистичних даних та сукупних вихідних прямих іноземних інвестицій в Україну з інших економік. При цьому характерним є суттєве завищення показника, що можна розглядати як результат використання власниками капіталу – резидентами України відмінностей в умовах оподаткування різних країн при виведенні капіталу з України та повернення його у вигляді прямих іноземних інвестицій з метою як зниження оподаткованого прибутку так і легалізації доходів.

Таблиця 2.1 – Дзеркальна статистика обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну з п'яти країн за найбільшою сумою інвестицій за звітами контрагентів (побудовано за даними [1])

Показник	Рік													
	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²	Вхідні ПП ¹	Вихідні ПП ²
Прямі іноземні інвестиції з топ-5 країн-інвесторів, млн. дол. США	Кіпр		Кіпр		Кіпр		Кіпр		Кіпр		Німеччина		Німеччина	
	11,117	0,270	12,117	0,359	15,214	0,392	21,535	0,286	21,963	0,305	7,595	4,476	6,594	3,004
	Нідерланди		Німеччина		Німеччина		Німеччина		Німеччина		Кіпр		Нідерланди	
	4,537	6,708	8,178	2,832	8,371	3,243	7,470	5,657	10,139	5,560	7,323	0,149	4,151	10,671
	Німеччина		Нідерланди		Нідерланди		Нідерланди		Нідерланди		Нідерланди		Кіпр	
	3,288	2,459	6,283	14,613	6,349	15,582	6,119	15,323	7,190	11,894	4,930	11,800	3,124	0,117
	Російська Федерація		Російська Федерація		Російська Федерація		Російська Федерація		Російська Федерація		Російська Федерація		Франція	
	3,227	4,154	3,344	4,333	3,594	4,513	4,130	5,404	4,498	5,968	2,190	1,977	1,699	Н. д.
	Великобританія		Австрія		Австрія		Австрія		Австрія		Австрія		Австрія	
2,383	Н.д.	2,595	2,835	3,462	1,965	3,593	2,275	3,624	2,329	2,112	1,179	1,297	1,302	
Сукупні прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	38,017	22,315	48,315	33,351	52,522	34,246	60,292	38,807	67,227	39,702	37,088	26,074	26,522	20,362

Примітка: ¹ – сума вхідних прямих іноземних інвестицій, відображених у звітах України; ² – сума вихідних прямих іноземних інвестицій, відображених у звітах країни-інвестора

У той же час, розглядаючи структуру прямих іноземних інвестицій у розрізі найбільших за обсягами економік-інвесторів, відмітимо, що протягом 2009-2013 років на першому місці знаходиться така країна як Кіпр, яка є визнаним світовим офшорним центром та активно використовується у схемах податкової мінімізації українськими власниками капіталу, що підтверджують дані щодо перевищення обсягу прямих іноземних інвестицій, показаних як вхідні з Кіпру до України та обсягу вихідних прямих іноземних інвестицій з Кіпру до України відповідно до методології МВФ протягом всього аналізованого періоду. При цьому починаючи з 2014 року спостерігається спадна динаміка загального обсягу прямих іноземних інвестицій з походженням з Кіпру, яке дослідники пов'язують з військовим конфліктом на сході України, що підтверджує офшорний характер прямих іноземних інвестицій з реальним походженням капіталу з Росії чи України (при цьому у даний період відбувається також і стрімке падіння обсягу прямих іноземних інвестицій безпосередньо з Російської Федерації).

Наступною важливою для України економікою-інвестором виступає Німеччина, яка за обсягами інвестованого капіталу знаходиться на третьому місці серед країн світу – інвесторів в Україну у 2009 році, на другому – протягом 2010-2013 років та виходить на перше місце за сумою прямих іноземних інвестицій у 2014-2015 роках. При цьому варто відзначити той факт, що оцінки обсягу прямих іноземних інвестицій з походженням з Німеччини в українській статистиці є досить суттєво завищені порівняно з показниками, наведеними у звітах, поданих Німеччиною, що також може стосуватися проблеми складної структури кінцевої власності підприємств-інвесторів.

Досить суттєву роль за обсягами прямих іноземних інвестицій для України відіграють Нідерланди, займаючи третю та другу позицію в загальному рейтингу у різні часові проміжки дослідження. При цьому варто відмітити, що, на відміну від попередньо розглянутих країн, дзеркальна статистика прямих іноземних інвестицій в Україну з Нідерландів характеризується протилежним співвідношенням обсягу відображення у звітах країн-партнерів, що пов'язують

з функціонуванням компаній спеціального призначення, які створюються з метою фінансування проектної діяльності у Нідерландах, податкова система яких дозволяє відносити дану країну до офшорних центрів.

Окрім того, можна відмітити значний обсяг прямих іноземних інвестицій з Австрії та Російської Федерації, а також, в окремі періоди до п'ятірки найбільших інвесторів входять Великобританія та Франція. При цьому розбіжності у даних дзеркальної статистики для Австрії та Російської Федерації є не настільки суттєвими, як у випадку з попередньо розглянутими країнами, а також характеризуються різними тенденціями в окремі періоди, що не дозволяє визначити перманентного характеру викривлення фінансових потоків, у той час як відсутність статистичних даних щодо обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну у звітах Великобританії та Франції не дозволяє проаналізувати особливості їх інвестиційних відносин з Україною.

Таким чином, розглянута статистика свідчить, що у процесі дослідження каналів виведення капіталу з України за кордон варто звертати увагу на особливості використання офшорних центрів у формуванні інвестиційних потоків капіталу, а також враховувати структуру кінцевих власників компаній-інвесторів з метою виявлення реальних джерел капіталу та, відповідно, розкриття схем легалізації доходів та приховування капіталу через складні ланцюжки власності.

Наступним джерелом статистичної інформації щодо використання різних каналів виведення інформації є звіти аналітичної американської організації GlobalFinancialIntegrity, сферою компетенції якої є дослідження незаконних фінансових потоків, які виникають у зв'язку як з використанням податкових гаваней та спотворення цін зовнішньоекономічної торгівлі так і безпосередньо відмивання коштів та фінансування міжнародної злочинності та тероризму. При цьому зазначена організація формує також загальний рейтинг країн за показниками незаконних фінансових потоків, позицію України в якому протягом останніх років дослідження представлено на рис. 2.1.

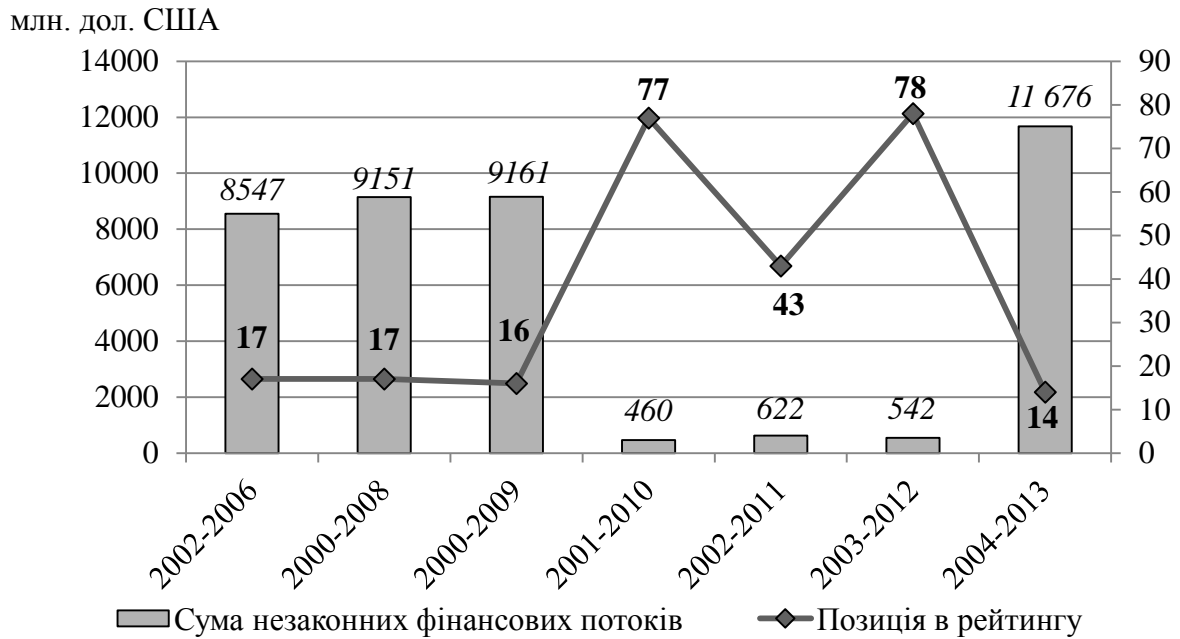

Рисунок 2.1 – Характеристика позиції України в міжнародному фінансовому просторі за показниками незаконних фінансових потоків за період 2000-2013 рр. (побудовано за даними [3])

За даними GlobalFinancialIntegrityприведено усереднені дані про сумарний річний обсяг незаконних фінансових потоків у розрізі п'яти, восьми та десятирічних періодів дослідження, що стало основою для формування рейтингу країн. Аналізуючи представлені на рис. 2.1 показники слід відмітити, що у період 2000-2009 років діяльність України характеризувалась досить значними середніми обсягами незаконних фінансових потоків, порівняно з іншими країнами світу, про що свідчить її перебування на 16 та 17 позиціях в рейтингу, складеному за період 2002-2006 років для 144 країн, 2000-2008 років – для 125 країн, 2000-2009 років – для 116 країн. При цьому наступний період дослідження, який охоплює усереднені дані у розрізі 2001-2012 років свідчить про певне покращення ситуації. Так, за оцінками 2001-2010 років середній обсяг незаконно виведених з країни коштів та незаконних надходжень до неї скоротився майже у 20 разів, що дозволило перемістити Україну на 77 позицію в загальному рейтингу з 143 країн, потім спостерігалось певне зростання

абсолютного показника та, відповідно, формування 32 позиції у рейтингу з 144 країн, яке за результатами оцінок за 2003-2012 роки змінилося незначним спадом та присвоєнням Україні найнижчої за всі періоди дослідження позиції в рейтингу – 78 місце з 145 країн світу. У той же час, за останніми оцінками за період 2004-2013 років Україна має найгіршу позицію за весь період аналізу – 14 місце з 149 країн світу, а середні обсяги незаконних фінансових потоків становлять більше 11 млн. дол. США, що становить близько 8% усередненого значення ВВП України за даний період часу.

У той же час, відмітимо, що дані показники наведено за середніми значеннями, що не дає змоги виявити конкретних точок зміни динаміки параметра та, відповідно, досліджувати причини їх виникнення. Саме тому виникає необхідність аналізу статистичних даних на щорічній основі, що дозволить більш чітко спостерігати динаміку та структуру незаконних фінансових потоків. Отже, на рис.2.2 представлено обсяги вхідних та вихідних незаконних фінансових потоків, пов'язаних з економікою України, за період 2006-2014 років. При цьому варто відмітити, що на рисунку представлено дані за двома типами оцінок – нижніми, які базуються виключно на аналізі даних двосторонніх торгівельних відносин між Україною та розвинутими країнами, а також верхніх, які включають також дані, що виникають при викривленні показників торгівлі, що відбувається у відносинах з країнами, що розвиваються.

Аналізуючи представлені статистичні дані протягом періоду дослідження, слід відзначити, що існує кілька етапів розвитку динамічних тенденцій незаконних фінансових потоків. Так, етап 2006-2008 років характеризується поступовим зростанням як сукупних фінансових потоків так і безпосередньо їх вхідної та вихідної частин, причому у 2008 році показники обсягу сукупних та вхідних незаконних фінансових потоків досягають свого максимального за весь період дослідження значення в абсолютному вимірі. Причиною цього може бути той факт, що саме даний період визнано епіцентром впливу світової фінансової кризи для України, що

супроводжувалося послабленням контролю з боку держави та підвищенням ризикованості підприємницьких операцій між контрагентами.

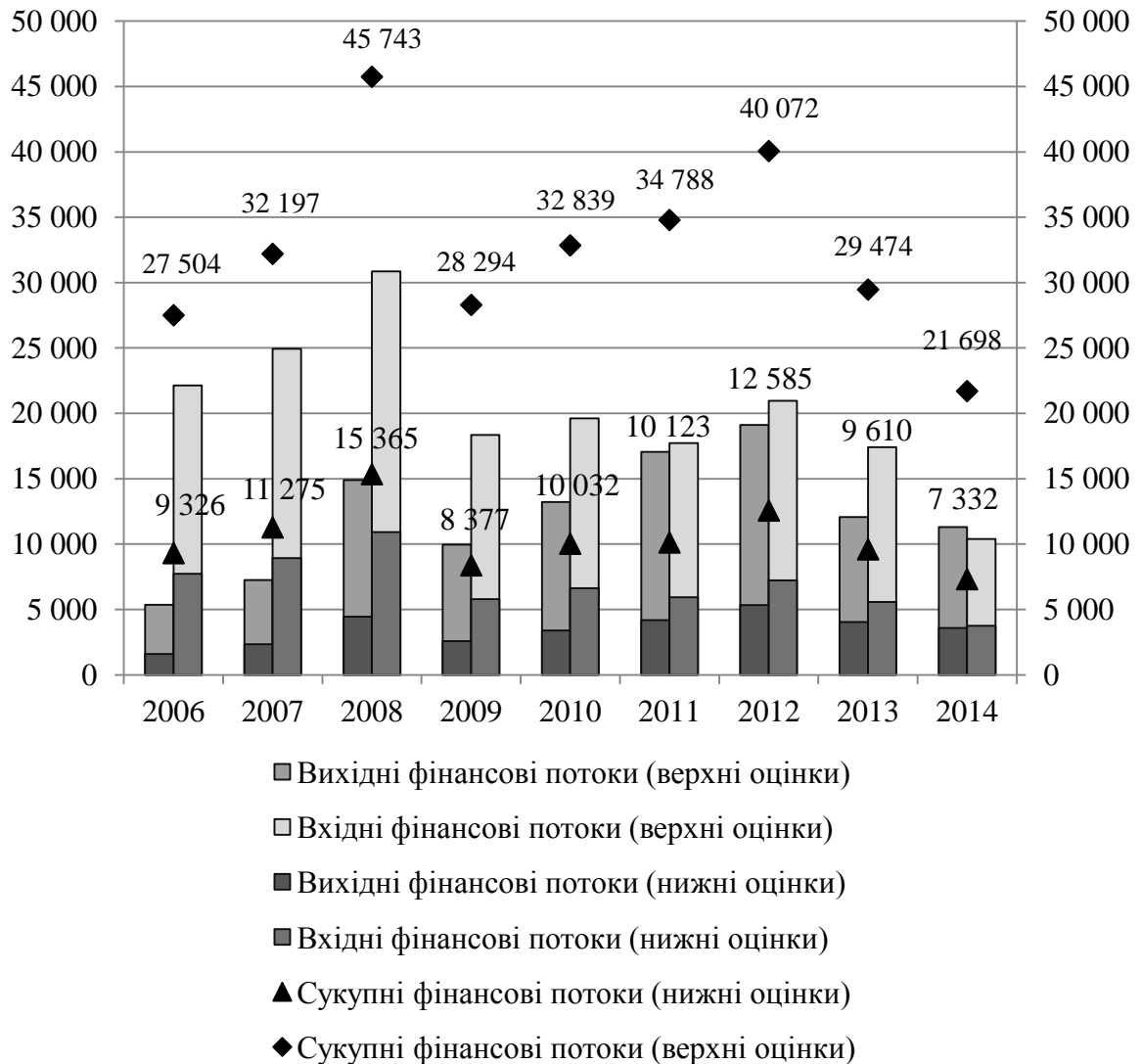

Рисунок 2.2 – Незаконні фінансові потоки України за період 2006-2014 рр., млн. дол. США (побудовано за даними [3])

У свою чергу 2009 рік характеризується різким спадом рівня досліджуваного показника як отриманих за різними підходами методології, так і у розрізі його структурних елементів, що є наслідком скорочення масштабів діяльності у всіх сферах господарювання у кризовий та посткризовий період, що позначилося також і на параметрах незаконних фінансових потоків,

особливо враховуючи той факт, що основою для їх калькулювання по методології GlobalFinancialIntegrity виступають саме цінові параметри зовнішньої торгівлі. При цьому протягом наступних 2010-2012 років спостерігається поступове нарощення всіх компонентів даного показника, що призводить до формування за підсумками 2012 року нової точки максимуму, яка характеризується максимальним значенням саме обсягу вихідних фінансових потоків у їх абсолютному вимірі за весь період дослідження. При цьому наступні 2013-2014 роки характеризуються поступовим зниженням всіх показників, що, безумовно є позитивною тенденцією, особливо з огляду на той факт, що станом на 2014 рік було досягнуто мінімальних за весь період дослідження абсолютних значень.

У той же час, потребують додаткового аналізу обсяг та структура вихідних потоків капіталу, пов'язаних з помилками в рахунках зовнішньої торгівлі, що представлено на рис. 2.3 та 2.4.

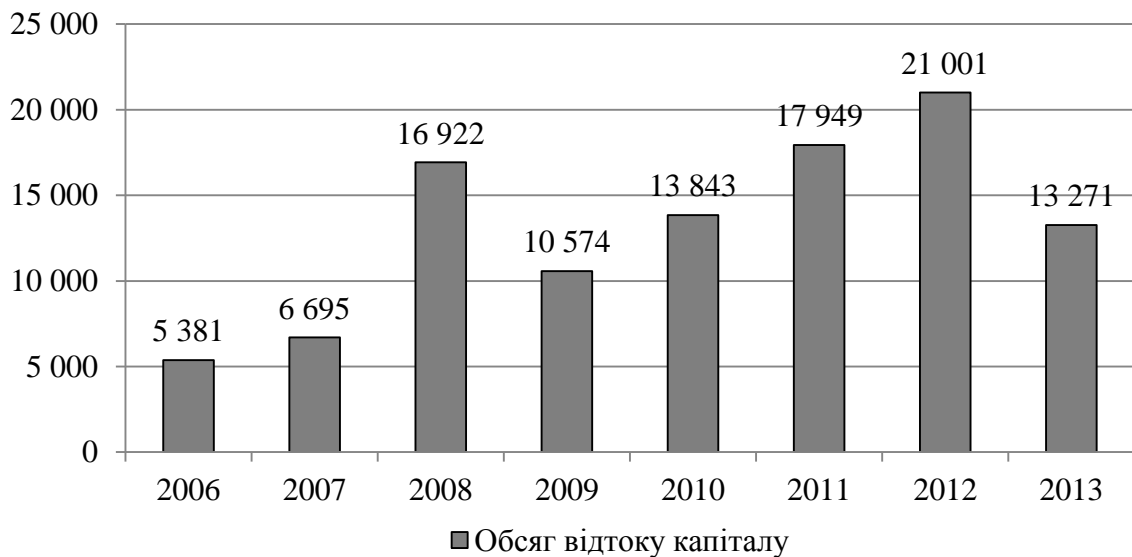

Рисунок 2.3 – Сукупний обсяг незаконного відтоку капіталу через помилки в рахунках зовнішньої торгівлі України за період 2006-2013 рр., млн. дол. США (побудовано за даними [3])

Отже, варто відмітити, що динаміка показників відтоку капіталу в цілому відповідає загальній тенденції формування незаконних фінансових потоків,

характеризуючись різким зростанням у 2008 році, спадом у 2009 році та поступовим зростанням до 2012 року, у якому було досягнуто максимальне за весь період значення. При цьому 2013 рік характеризується досить значним спадом показника (в абсолютному вимірі нижче рівня 2010 року). У той же час, при проведенні даного дослідження варто звернути увагу на структуру вхідних та вихідних незаконних фінансових потоків, що дозволить з'ясувати причини та виявити основні канали їх формування. Отже, на рис. 2.4 представлено усереднені дані щодо помилок в рахунках експортно-імпортних операцій, які призводять до виникнення незаконних фінансових потоків, за період 2006-2013 років.

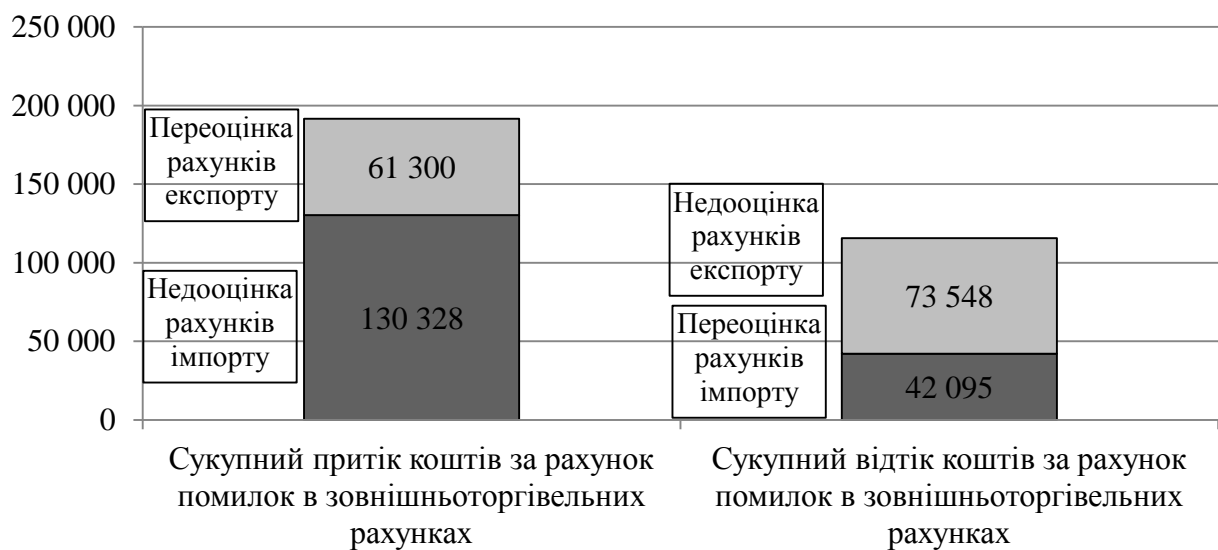

Рисунок 2.4 – Структура помилок в рахунках зовнішньої торгівлі України у середньому за період 2006-2013 рр., млн. дол. США (побудовано за даними [3])

Отже, відповідно до методології GlobalFinancialIntegrity, нелегальний вхідний фінансовий потік може формуватися за двома напрямками – переоцінкою експортних рахунків або недооцінкою імпортних. При цьому в першому випадку найчастіше за все відбувається процедура повернення незаконно виведеного раніше капіталу, у той час як в іншому – можливими є

тіньові розрахунки за імпортовані товари, роботи, послуги. При цьому відзначимо, що для України вхідний фінансовий потік формується переважно саме за рахунок недооцінки імпортних рахунків.

Поруч з цим, вихідний фінансовий потік виникає за рахунок дії протилежних операцій – недооцінки експортних рахунків та переоцінки імпортних. У ситуації з Україною переважає недооцінка експортних рахунків, але різниця не є настільки значною як у структурі вхідних фінансових потоків.

У той же час за 2014 рік за оцінками GlobalFinancialIntegrity сукупний обсяг незаконного відтоку капіталу через помилки в рахунках експортно-імпортних операцій знаходився у межах від 3 до 10% обсягу зовнішньої торгівлі, у той час, як незаконний притік капіталу, пов'язаний з недостовірними рахунками, коливався від 3% до 9% за різними оцінками.

Отже, можемо відзначити, що дані, що публікуються організацією GlobalFinancialIntegrity, з одного боку, досить повно відображають структуру нелегальних фінансових потоків, особливо з огляду на особливості здійснення зовнішньоторговельних операцій, однак, з іншого боку, їх використання у процесах дослідження потоків незаконного виведення капіталу з України є досить обмеженим, оскільки, по-перше, звіти публікуються з певним часовим лагом (у 2017 році було опубліковано останній звіт за 2005-2014 роки); по-друге, значна частка масиву статистичних даних публікується в усередненому за період їх значенні, що не дозволяє використовувати їх повною мірою в процесі аналізу та розрахунків; по-третє, для самостійного формування масиву статистичних даних за методологією GlobalFinancialIntegrity необхідно також отримання інформації від економік-контрагентів у зовнішньоторговельних операціях, що є тривалою та бюрократично складною процедурою.

Таким чином, з метою оперативного та повного аналізу особливостей виведення капіталу з України першим кроком має стати розробка власної методології дослідження, яка дозволить усунути зазначені недоліки та врахувати всю сукупність каналів виведення капіталу в їх взаємозв'язку, при розробці якої варто врахувати найкращі світові практики, особливості та результати застосування яких було досліджено.

3 ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ З ПОЗИЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ

Інформатизація політичних, соціальних і економічних процесів в Україні, ще не дійшла такого обсягу, щоб відмовитись населенню та іншим економічним агентам від взаємодії з державними службовцями. Електронне урядування, онлайн подача фінансової звітності, отримання дозвільних документів тощо, недостатньо розвинуте в Україні. Крім того, зауважимо, що деякі види послуг (наприклад охорона здоров'я та освіта) неможливо повноцінно здійснювати в інформаційному просторі.

Описана вище ситуація обумовлює першопричину виникнення корупції, яка полягає в існуванні бюрократичних та інших бар'єрів при отриманні певних видів послуг. Корупція існує окремо від будь-якого виду діяльності та поширюється на всі сфери суспільно-економічних відносин. Навіть за умов високої податкової конкурентоспроможності держави та сформованих сприятливих умов для залучення інвестицій в державу, наявність корупції нівелює всі існуючі переваги. Так, закордонний або вітчизняний інвестор, спрямувавши інвестиції в економіку України та розпочинаючи власний бізнес, зіткнеться з великою кількістю проблем щодо швидкого оформлення діяльності, отримання ліцензій та сплати навіть тих мінімальних податків, які сформували високу податкову конкурентну позицію держави. Вирішення даних проблем можливе за рахунок давання хабара чиновникам.

Для України проблема корупції постає дуже гостро, за оцінками Барометра світової корупції (GlobalCorruptionBarometer) [4], що проводиться щорічно міжнародною організацією TransparencyInternational, майже кожен четвертий громадянин України пропонує хабар для отриманні суспільних послуг належної якості (у сфері освіти й науки, охорони здоров'я, культури й

медіа тощо). Зазначена статистика розкриває, ще один значний фактор стимулювання корупційних процесів в Україні: ментальність населення, які вирішують будь-які складності та проблеми за рахунок хабара.

Аналітичним підтвердженням високого рівня корумпованості всіх сфер життєдіяльності в Україні є значення індексу сприяння корупції та його порівняння з іншими країнами світу [4] (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка індексу сприяння корупції у деяких країнах світу за період 1998-2016 рр., од.

Країни	Рік																		
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	2,8	2,6	1,5	2,1	2,4	2,3	2,2	2,6	2,8	2,7	2,5	2,2	2,4	2,3	2,6	2,5	2,6	2,7	2,9
Індія	2,9	2,9	2,8	2,7	2,7	2,8	2,8	2,9	3,3	3,4	3,4	3,4	3,3	3,1	3,6	3,6	3,8	3,8	4,0
Латвія	2,7	3,4	3,4	3,4	3,7	3,8	4,0	4,2	4,7	4,8	5,0	4,5	4,3	4,2	4,9	5,3	5,5	5,5	5,7
Болгарія	2,9	3,3	3,5	3,9	4,0	3,9	4,1	4,0	4,0	4,1	3,6	3,8	3,6	3,3	4,1	4,1	4,3	4,1	4,1
Польща	4,6	4,2	4,1	4,1	4,0	3,6	3,5	3,4	3,7	4,2	4,6	5,0	5,3	5,5	5,8	6,0	6,1	6,2	6,2
Німеччина	7,9	8,0	7,6	7,4	7,3	7,7	8,2	8,2	8,0	7,8	7,9	8,0	7,9	8,1	7,9	7,8	7,9	8,1	8,1

На основі даних наведених в таблиці 3.1, справедливо зауважити, що протягом 1998-2016 рр. індекс сприяння корупції для України знаходився в проміжку 1,5-2,9 од. Це свідчить про значний рівень корупції в державі та відсутність будь-яких позитивних зрушень, оскільки чим менше значення даного показника, тим рівень корупції відносин економічних агентів з владними структурами є вищим. Проте найбільшим негативом є не значення даного індексу на рівні 2,9 од. в 2016 р., а той факт, що порівняно з 1998 р. він збільшився тільки на 0,1 од. Водночас, зазначимо, що такі країни як Індія, Болгарія та Латвія знаходились в 1998 р. на тому ж рівні корупції (індекс сприяння корупції 2,7-2,9 од.), проте в 2016 р. Індія та Болгарія досягли покращення досліджуваного індексу на 1,1 од. та 1,2 од., відповідно, а Латвія взагалі досягла в 2016 р. значення індексу сприяння корупції в 5,7 од, що на 3 од. більше ніж в 1998 р. Польща, яка мала індекс сприяння корупції в 1998 р. на рівні 4,6 од. також покращує механізми протидії корупції, що призвело до зростання даного індексу в 2016 р. на 1,6 од. У розвинутих країнах ЄС, таких як наприклад Німеччина, індекс сприяння корупції взагалі не зменшується нижче

значення в 7,3 од. Данатенденція свідчить, про реальну можливість боротьби з корупцією в самих різних країнах з різними культурами та рівнем розвитку економіки.

Таким чином, проведемо дослідження існуючої системи державної антикорупційної діяльності в Україні та проаналізуємо рівень ефективності її функціонування.

Зазначимо, що на нашу думку, дослідження ефективності державної антикорупційної системи України повинно проводитись в розрізі трьох складових:

1. Організаційно-інституційна, тобто сукупність органів державної влади, які задіяні в процесі виявлення та протидії корупції.

2. Нормативно-правова, тобто набір законів, розпоряджень, положень державних органів влади з приводу виявлення та покарання протиправних корупційних вчинків.

3. Методичний інструментарій оцінювання ефективності діяльності державних антикорупційних органів, тобто система показників та методик, які дозволяють встановити результативність діяльності відповідних державних інститутів в сфері протидії корупції. Дана складова важлива з точки зору формування подальших тактичних та стратегічних планів вирішення виявлених в результаті оцінки проблем.

Отже, розглянемо кожну зі складових окремо. Успішність проведення антикорупційних заходів перш за все залежить від управлінської складової, а саме системи незалежних та неупереджених органів влади, скоординована діяльність яких дозволить вчасно запобігати та протидіяти випадкам корупції в системі державної влади та місцевого самоврядування. Суб'єктів, яких держава уповноважує реалізовувати комплекс заходів щодо боротьби з корупцією, ієрархічно доцільно поділити на 3 рівні (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Суб'єкти запобігання та протидії корупції в Україні

Основні зміни в організаційно-управлінському забезпеченні у сфері запобігання та протидії корупції пов'язані з прийняттям Антикорупційної стратегії на 2014-2017 рр. [22] та низки антикорупційних законів, метою яких є зниження рівня корупції на різних рівнях державної та місцевої влади та сферах

суспільного життя, відновлення довіри населення до інститутів влади, підвищення інвестиційної привабливості України та загалом створити умови для переходу нашої держави на модель стійкого соціально-економічного зростання. У рамках визначеної мети, починаючи з 2014 р. здійснює роботу такі органи антикорупційного управління як Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції.

Беручи до уваги зміни в нормативно-правовому та організаційно-управлінському забезпеченні у сфері протидії корупції, аналіз справ і матеріалів про корупційні правопорушення в Україні запропоновано проводити у рамках трьох періодів:

- 1) 2006-2010 рр. (сфера дії Закону України «Про боротьбу з корупцією» [20]),
- 2) 2011-2014 (дія норм Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [23])
- 3) 2014-2017 рр. (дія норм Закону України «Про запобігання корупції» [24]).

Оскільки на офіційному сайті Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ відсутня повна інформація про обсяг корупційних правопорушень протягом другого періоду дослідження (2011-2014 рр.), тому акцент дослідження ефективності діяльності державних антикорупційних органів зроблено на основі аналізу статистичної інформації акумульованої судами щодо розгляду корупційних справ протягом 2006-2010 рр. та 2014-2017 рр. (рис. 3.2)

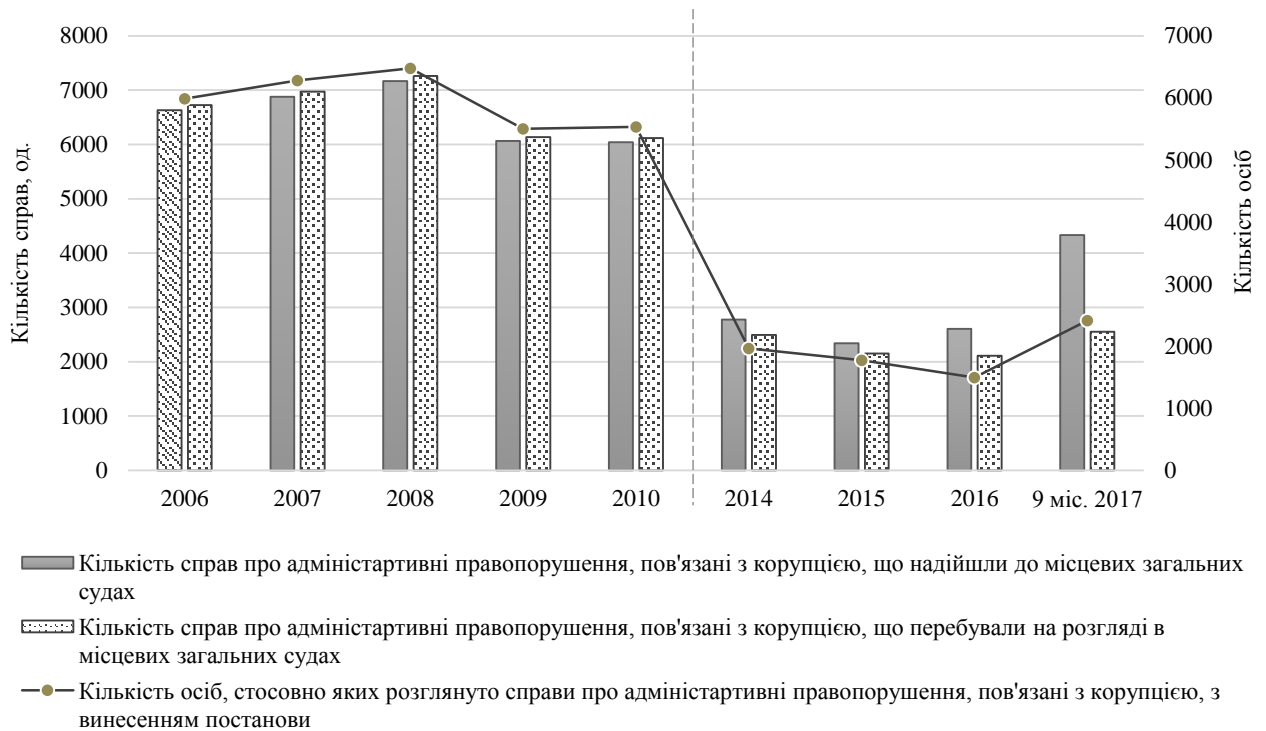

Рисунок 3.2 – Результати розгляду місцевими загальними судами України справ про адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією

У 2010 р. до місцевих загальних судів надійшло 6039 справи про адміністративні корупційні правопорушення, передбачені статтями 172-2–172-9 КУпАП, що на 593 справи або 8,9% менше, ніж у 2006 р. Варто відзначити, що найбільша кількість справ про адміністративні правопорушення у відповідності до дії Закону України «Про боротьбу з корупцією», які були надіслані та розглянуті місцевими загальними судами України становила 7167 та 7263 справ відповідно у 2008 р. Станом на кінець 2010 р. у результаті розгляду справ про адміністративні корупційні правопорушення відповідними компетентними органами було винесено постанов щодо 5535 осіб, що на 7,6% менше, ніж у 2006 р.

Введення в дію Закону України «Про запобігання корупції» спровокувало зменшення кількості справ про адміністративні правопорушення, що надходять до загальних судів, так в середньому протягом 2014-2016 рр. даний показник становив 2574 справи з визнанням 1744 осіб як правопорушниками. Проте станом на 9 міс. 2017 р. спостерігається стрімке збільшення справ про

корупційні правопорушення, що надійшли до судів, та становить 4333 справи, що на 85% більше, ніж у 2016 р.

Протягом 2014-2015 рр. найбільша кількість адміністративних справ стосується порушень вимог фінансового контролю – 1253 та 965 справи відповідно, що становило більше 40% всіх розглянутих справ, пов'язаних з корупцією (табл. 3.2). Проте в 2016 р. на дану категорію правопорушень припадало лише 10% від загальної кількості справ про корупційні правопорушення. Водночас збільшилася майже вдвічі кількість справ про порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів, а саме з 1046 справ у 2015 р. до 1988 справ у 2016 р.

Таблиця 3.2 – Результати розгляду справ, пов'язаних з корупцією, у розрізі статей Кодексу України про адміністративні правопорушення

Назва статей Кодексу України про адміністративні правопорушення	2014		2015		2016	
	од.	питома вага, %	од.	питома вага, %	од.	питома вага, %
Порушення вимог фінансового контролю	1253	45,2	965	41,2	264	10,1
Порушення обмежень щодо використання службового становища	1	0,0	2	0,1	1	0,0
Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності	273	9,8	179	7,6	252	9,7
Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви)	104	3,7	90	3,8	55	2,1
Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів	1013	36,5	1046	44,7	1988	76,2
Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень	47	1,7	16	0,7	32	1,2
Невжиття заходів щодо протидії корупції	83	3,0	44	1,9	17	0,7
Пропозиція або надання неправомірної вигоди	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Джерело: побудовано автором на основі даних Верховного суду України [26]

Близько 80% осіб, стосовно яких розглянуто справи про адміністративне корупційне правопорушення, мають сплати штраф за результатами розслідування. У 2010 році загальними судами України винесено постанови про накладення адміністративного стягнення у виді штрафу на суму 1558,14 тис.

грн, що на 23,3% більше, ніж у 2006 р. (рис. 3.3). Проте станом на 2010 р. лише 43,9% штрафів були добровільно сплачені правопорушниками. Відмітимо, що спостерігається негативна стійка тенденція до нехтування сплатою штрафів за корупційними правопорушеннями. За результатами 9 місяців 2017 р. судами накладено рекордну суму штрафу у справах, пов'язаних з корупцією – 4106,3 тис. грн. Одночасно при рішенні питання про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення у вигляді штрафу, у 2010 р. встановлено матеріальну шкоду на суму 315,38 тис. грн. (97,5% відшкодовано), тоді як у 2016 р. – лише 11,34 тис. грн. (52,3% відшкодовано).

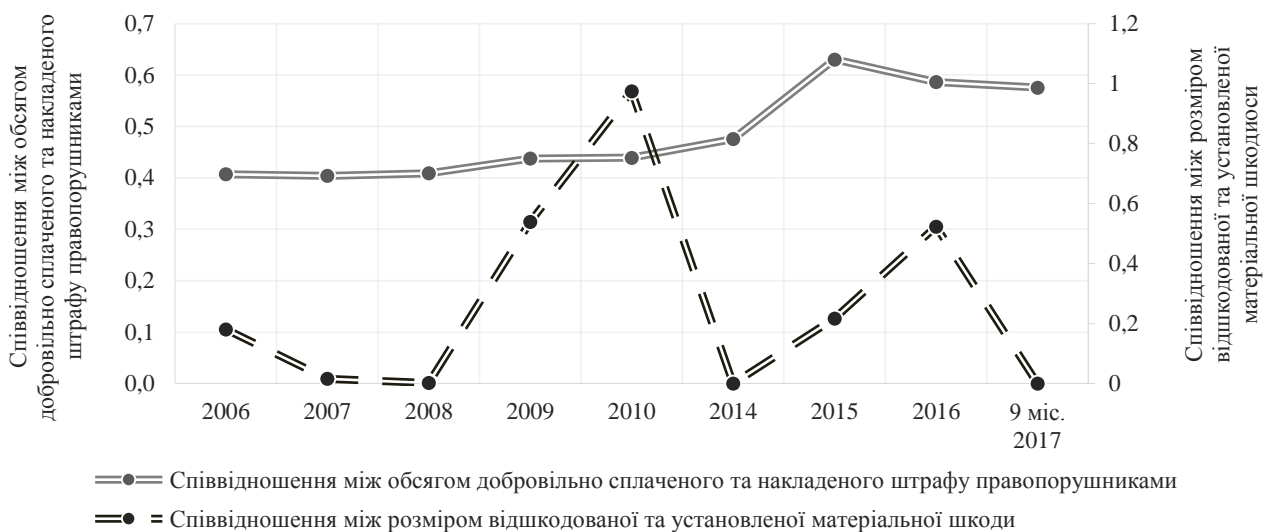

Рисунок 3.3 – Динаміка виконання штрафних санкцій за вчиненими корупційними адміністративними правопорушеннями

Джерело: побудовано автором на основі даних Верховного суду України [26]

Досліджуючи кримінальних справ про корупційні злочини, зауважимо, що станом на 9 міс. 2017 р. кількість обвинувальних актів, які надійшли до суду, становила 3776 од., а кількість засуджених осіб – 788 од.

Аналіз поширення корупційних злочинів у розрізі регіонів України свідчить, що за результатами 9 міс. 2017 р. найбільша кількість виявлених та надісланих кримінальних справ до суду було у м. Київ (428 справ), Херсонській області (355 справ), Запорізькій області (254), тоді як найменше – Тернопільська (37 справ), Житомирська (50 справ) та Чернігівська (55 справ).

Стосовно адміністративних правопорушень, лідерами за кількістю надісланих справ до суду були: Одеська область (318 справ), Харківська область (313 справ) та Донецька область (294 справи), а найменша – Кіровоградська (67 справ), Тернопільська (86 справ) та Івано-Франківська область (93 справи).

Отже, проведений аналіз кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, засвідчив, що попри суттєві зміни в законодавстві України та створення нових державних органів управління у сфері протидії та запобігання корупції поки що відсутні позитивні зрушення на шляху декорумпізації українського суспільства. Разом з цим, усвідомлюємо, що процес викорінення корупції з всіх щаблів влади та зміни відношення громадян України до корупції як невід'ємного атрибуту повсякденного життя потребує значних зусиль та часу.

Таким чином, розглянувши державну антикорупційну діяльність в розрізі трьох напрямків зауважимо наступне:

- організаційно-інституційна побудова державної антикорупційної системи доволі розгалужена зі значною кількістю служб, відомств, бюро та інших організацій, які в силу власних повноважень займаються антикорупційною діяльністю в тому чи іншому секторів суспільно-політичної та економічної діяльності державних службовців, підприємців і населення. В той же час, всім суб'єктам антикорупційної діяльності в Україні властива неузгодженість в діяльності та небажання здійснювати обмін інформацією. Це вимагає формування єдиної інформаційної бази корупційних злочинів та осіб, які розшукуються або знаходяться під підозрою у корупції. Безумовно, формування зазначеної бази даних з широким рівнем доступу службовців силових структур може навпаки зменшити результативність антикорупційної діяльності. Дані службовці будуть спроможні повідомляти злодіїв за гроші про рівень небезпеки, що ще більше збільшуватиме корупцію. Проте за умови встановлення різних рівнів доступу до акумульованої інформації про корупційні злочини, в залежності від особи, яка її бажає використати, здійснить позитивний ефект на швидкість та ефективність антикорупційної діяльності;

- нормативно-правове забезпечення антикорупційної діяльності з кожним роком удосконалюється та розширюється. Даний аспект антикорупційної системи вимагає тільки доопрацювання в розрізі посилення рівня відповідальності корупціонерів та ступеня покарання за скоєні протиправні дії. Крім того, актуальним залишається питання дотримання та повноцінного виконання норм зазначених в законах, розпорядженнях та постановах відповідних державних органів;

- методичний інструментарій оцінювання ефективності діяльності державної антикорупційної системи відсутній. Діяльності державних органів, які задіяні в протидії корупції оцінюють за допомогою абсолютних показників про кількість злочинів та відносних показників структури злочинів в цілому. Також використовують динамічний аналіз для визначення прогресу в діяльності відповідної служби в часовому просторі. Справедливо зауважити, що даний інструментарій не спроможний сформулювати об'єктивну оцінку рівня ефективності діяльності антикорупційної системи в Україні. Основним критерієм ефективності системи повинні виступати не кількісні показники, а результатів характеристики, такі як: швидкість розкриття справи, час на винесення судового рішення, ступінь покарання злочинців, обсяги відшкодування збитків державі, які будуть розглядатись не окремо, а в певній взаємодії.

Виходячи з вище зазначеного, запропоновано розробити науково-методичний підхід оцінювання рівня ефективності функціонування антикорупційної системи в Україні на основі теорії масового обслуговування.

Вибір саме даного математичного інструментарію для реалізації поставленого завдання, обумовлений наступним положенням: система масового обслуговування дозволяє дослідити результативність діяльності будь-якого державного органу в аспекті оперативності та дієвості реагування на інформацію, яка характеризує корупційні вчинки. Тобто математичний інструментарій системи масового обслуговування дозволяє сформувавши масив

вхідної інформації, який характеризує чисельність повідомлень про злочин, оцінити ефективність діяльності антикорупційної системи.

Отже, описуючи роботу системи антикорупційної діяльності України як систему масового обслуговування необхідно визначити основні характеристики її роботи. Так, показниками вхідного потоку системи масового обслуговування є інформація про корупційні дії та їх учасників; характеристикою потоку обслуговування заявок системи масового обслуговування є інформація про застосовані заходи впливу за результатами аналізу вищезазначеної інформації; характеристикою вихідного потоку системи масового обслуговування є дані про результат застосування реалізацію вжитих заходів впливу. Важливим аспектом реалізації науково-методичного підходу до оцінювання ефективності державної антикорупційної системи на основі системи масового обслуговування є перевірка її на стійкість за допомогою наступних показників: кількість каналів обслуговування, рівень завантаження системи, імовірність відсутності вимог в системі, імовірність відмови, відносна пропускна спроможність, абсолютна пропускна спроможність, імовірність утворення черги, середня кількість зайнятих каналів, коефіцієнт зайнятості каналів, коефіцієнт простою каналів, середнє число вимог в черзі, середній час очікування в черзі, середній час обслуговування вимог, середній час перебування заявки в системі, витрати на обслуговування системи, середня сума втрат, виявлених внаслідок фінансових порушень.

Таким чином, справедливо зробити висновок, що існуюча державна система антикорупційної діяльності потребує значної трансформації, постійної комплексної оцінки ефективності її функціонування за допомогою системи масового обслуговування та побудови стратегії удосконалення інструментів державного антикорупційного впливу на основі виявлених недоліків в механізмі роботи виконавчих органів влади.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу існуючої системи застосування корупційних схем виведення капіталу за кордон, ідентифіковано ключові драйвери тінізації економіки та проведено класифікацію методів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. За результатами аналізу найбільш поширених операцій по відмиванню коштів, зроблено висновок про найбільшу питому вагу (майже 60%) саме операцій по незаконному виведенню коштів за кордон, в структурі яких податкові та інвестиційні канали тінізації доходів визначено як найбільш вагомі.

2. Досліджено позиції України в міжнародному фінансовому просторі за обсягом незаконних фінансових потоків, у розрізі п'яти, восьми та десятирічних періодів. Виявлено суттєві зміни як обсягів фінансових потоків, так і місця України в світовому рейтингу. Проведено аналіз обсягів тінізації доходів на основі електричного, монетарного методів, методу збитковості підприємств та методу «витрати населення – роздрібний товарооборот» за період 2006-2016 рр. Зроблено висновок про достатньо високий показник тінізації економіки та необхідність вдосконалення інструментів та методів реалізації існуючої антикорупційної політики.

3. Проведено оцінювання ефективності проведених державних антикорупційних заходів з позиції підвищення податкової конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економіки в розрізі трьох складових: 1) організаційно-інституційної; 2) нормативно-правової; 3) методичного інструментарію оцінювання ефективності діяльності державних антикорупційних органів.

4. Проведено аналіз кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Виявлено, що попри суттєві зміни в законодавстві України та створення нових державних органів управління у сфері протидії та запобігання корупції, поки що відсутні позитивні зрушення на шляху декорумпізації українського суспільства.

5. Отримані у роботі результати дали можливість кількісно оцінити обсяги незаконного виведення капіталу за кордон, виявити диспропорції в обсягах тіньового виведення капіталу, визначити ключові драйвери впливу та визначити найбільш релевантні показники оцінки ефективності державної політики в боротьбі з нелегальним виведення капіталу за кордон

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

- 1 Coordinated Direct Investment Survey Individual Country Reports [Electronic source] / International Monetary Fund official web-site. – Access mode: <http://data.imf.org/?sk=40313609-F037-48C1-84B1-E1F1CE54D6D5&sId=1482331048410>.
- 2 Global Financial Integrity: Отток "грязных" денег из Украины ускорился [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bin.ua/top/149528-global-financial-integrity-ottok-gryaznyx-deneg.html>.
- 3 Illicit Financial Flows Reports [Electronic source] / Global Financial Integrity official web-site. – Access mode: <http://www.gfintegrity.org/reports/>.
- 4 People and corruption: Europeand Central Asia. Global Corruption Barometer 2016 [Електронний ресурс] / Transparency International. – Режим доступу: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/11/161110_gcb_eca_report_web.pdf
- 5 Ангелко І.В. Методичні основи оцінки обсягів тіньового сектору економіки [Електронний ресурс] / І.В.Ангелко. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/17199/1/24.pdf>
- 6 Аркуша Л.І. Інформаційні технології та легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]/ Л.І. Аркуша // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса, 2007. – С. 26-30. – Режим доступу: <http://apdp.in.ua/v32/05.pdf>.
- 7 Базілінська О.Я. Макроекономіка [Текст]: Навч. Посіб. / О. Я. Базілінська – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 442 с.
- 8 Барна М. Ю. Толінгові операції в Україні переваги та недоліки / М. Ю. Барна, Н. М. Гарбар // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 165-169.
- 9 Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность [Электронный ресурс] / Бекряшев А. К, Белозеров И. П. – Режим доступу : <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/contents.htm>.

- 10 Виведення капіталів з України: масштаби та напрямки запобігання: аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1582/>.
- 11 Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. – Звіт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за 2016 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=2fbd1250-a0d5-46f0-aead-f998784df164>.
- 12 Звіт про типології відмивання грошей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36191>
- 13 Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг банків : навч. посіб. / В.В. Коваленко. - Суми : Видавничо-виробниче підприємство "Мрія-1", 2005. - 120 с.
- 14 Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків / Колдовський М. В. // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. праць. – № 1 (4). – Д. : ДУЕП, 2008. – С. 26-32.
- 15 Колісник М.К. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, та методи боротьби з нею на світовому фінансовому ринку [Електронний ресурс] / М.К. Колісник, Н.О. Зинюк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/15_5/345_Kolisnyk_15_5.pdf
- 16 Кузьменко В.В. Інформаційна записка. Напрями детінізації економіки України, подолання прихованої зайнятості та отримання заробітної плати у “конвертах” [Електронний ресурс] / В.В. Кузьменко, В.Ю. Маляєв. – Режим доступу : http://www.lir.lg.ua/t_e.doc
- 17 Мандибура В. О. «Тіньова» економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибура. – К. : Парлам. вид-во, 1998. – 95 с.
- 18 Найпоширеніші схеми відмивання коштів пов'язані з операціями по незаконному виведенню грошей за кордон та інвестування з офшорних зон.

- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/skladeno-reyting-naupopulyarnishih-sposobiv-vidmivannya-groshey-v-ukrayini.html>
- 19 Петренко С. Теневая экономика: Причины появления и влияние на легализованный сектор экономики [Текст] / С. Петренко // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2004. - № 3. – с. 40-42
 - 20 Про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс]: Закон України № 356/95-ВР від 5 жовтня 1995 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/conv>
 - 21 Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 18.05. [Текст] / Відомості Верховної Ради. – 2010. – N 29. – ст.392
 - 22 Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 рр.: Закон України № 1699-VII від 14 жовтня 2014 р.
 - 23 Про засади запобігання і протидії корупції [Електронний ресурс]: Закон України № 3206-VII від 7 квітня 2011 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/conv/page>
 - 24 Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv/page>
 - 25 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 286 від 24.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag=SistemaOblikuPublichnoiInformatsii&pageNumber=86&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc>.
 - 26 Статистичні дані Верховного суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FAFD37716AD40ED](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/FAFD37716AD40ED)

9C22580E400382EF6

- 27 Типології легалізації доходів отриманих незаконним шляхом [Електронний ресурс] / ДКФМ. – Режим доступу : http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=72&lang=uk.
- 28 Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації [Текст] : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
- 29 Удовенко В.В. Сутність поняття «тіньова економіка», її сучасний стан у Україні [Електронний ресурс] / В.В. Удовенко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69193.doc.htm
- 30 Чайковський Р.Й. Транснаціональний характер та регіональні особливості процесу відмивання грошей / Р.Й. Чайковський // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – №6. – с. 154-158.
- 31 1 січня Україна приєднується до Плану BEPS по боротьбі з ухиленням від оподаткування / Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/-sichnia-ukraina-pryiednaietsia-do-planu--po-borotbi-z-unyknenniam-vid-opodatkuvannia?category=vidatkova-politika&subcategory=promislovist>.